

Kasvatuksen paradoksi

■ PEKKA WAHLSTEDT

Antti Saari, Olli-Jukka Jokisaari ja Veli-Matti Värri (toim.): *Ajan kasvatus. Kasvatusfilosofia aikalaiskritiikkinä*. Tampere University Press 2014.

Millaista on kasvatus aikana, jota talous ja tekniikka hallitsevat? Voi-ko sekään olla muuta kuin teknistä ja taloudellisen tehokasta. Paljon puhutun elinikäisen oppimisen ylevän ajatuksen takana on pyrkimys pitää yksilö koko elämänsä ajan tuottavana ja kykenevänä vastaamaan ja mukautumaan yhteiskunnan muutoksiin ja vaateisiin.

Näin päätellään myös *Ajan kasvatus* -kirjassa, jossa nykyajan kasvatus arvostellaan käyttäen apuna kasvatuksesta kirjoittaneita filosofi- ja Aristoteleesta Michel Foucault' hon ja Georg Henrik von Wrightiin.

Historiallisen otteen avulla on helppo kyseenalaistaa nykyaikaa. Yhdessä kirjoituksessa etsitään kilpailun ja kilpailuyhteiskunnan historiallisia juuria. Aikoinaan kilpailu oli avoimen väkivaltaista saalistamista ja 1800-luvulle asti kaksintaistelutkin olivat luonnollinen tapa ratkaista erimielisyyksiä. Myöhemmin väkivalta on saanut hienostuneempia ja henkistyneempiä muotoja. Nykyajan väkivaltaa edustavat ranking-listat ja muut häviäjiin ja voittajiin jakavat käytännöt.

Kilpailu ja väkivalta on siirtynyt myös yksilön sisälle. Foucault'n ”minätekniologioihin” viitaten kirjoituksessa todetaan, että nykyinen itsenäinen ja riippumaton subjekti muokkaa itse itseään vallan vasti-

musten mukaiseksi. Myös positivismisena pidetyssä elinikäisessä oppimisessa on kyse yksilön taloudellisen tuottavuuden hyödyntämisestä ja kyvystä vastata yhteiskunnan uusiin vaatimuksiin.

Kirjoituksessa ollaankin huolissaan kilpailun eetoksen turmiollisesta vaikutuksesta moraaliin. Herkkiä luonteenpiirteitä pidetään huonona asiana, koska kovassa kilpailussa pärjäävät vain kovat ja paa-tuneet.

Myös tiede ylläpitää tätä. Kasvatustiede, niin kuin muukin tiede, seuraa ja toteuttaa paljolti välineellisen ja teknisen järjen ideaalia. Välineellisen järjen vallasta varoittelivat jo Max Horkheimer ja Georg Henrik von Wright viime vuosituhanella. Nyt välineellisen järjen ylivalta tulee räikeästi esiin siinä, että valtionvarainministeri perusteli pienten lasten päivähoidon tarpeellisuutta vientiyritysten kilpailukyvyllä.

Ajan kasvatus nostaa esiin päämääriin kohdistuvan eettisen filosofian, josta esimerkiksi Aristoteles, J. V. Snellman ja von Wright ovat puhuneet ja kirjoittaneet. Samoin hyötyyn samastettu käytännön käsite saa laajemman merkityksen: Aristoteleesta Kantiin, Hegeliin ja J.V. Snellmaniin käytännöllinen järki on viitannut taloudellisen laskelmoinnin ja tehokkuuden sijasta taitoon soveltaa eettisiä periaatteita muuttuviin käytännön tilanteisiin.

Kasvatuksen tarkoituksena on kouluissa ja yliopistoissa kasvat- taan opiskelijoista vapaita, itsenäisiä ja vastuullisia kansalaisia, jotka pyrkivät edistämään hyvää elämää niin omalla kohdallaan kuin ympäristössään. Tunnettu onkin J.V. Snellmanin kirjoitus ”Akate-

misesta opiskelusta”, jossa filosofi arvoitelee teknistä opetustapaa ja asioiden ulkoa opettelemista sekä peräänkuuluttaa aidosti sivistävää omaa ajattelua.

Ajan kasvatus -kirjassa nostetaan esiin myös opettamiseen ja oppimiseen liittyvä paradoksi, joka on vaivannut ajattelijoita Sokraateesta ja Platonista lähtien. Miten sääntöjä ja pakkoja käyttävä kasvatus pystyy synnyttämään vapaita ja itsenäisiä yksilöitä? Abstraktimmin ja yleisemmin ilmaisten: miten voidaan ulkoapäin vaikuttamalla luoda ihmisistä ulkopuolisesta vaikuttamisesta vapaita ja riippumattomia?

Kirjan mukaan Rousseau näki paradoksin kärjistyvän lapsen kohdalla, koska lapsi elää eri maailmassa kuin aikuinen, joka on unohtanut, millaista on olla lapsi ja nähdä maailma lapsen viattomin ja puh-tain silmin. Wittgenstein totesikin myöhemmin, että ensin lapsi väis-tämättä uskoo ja oppii, epäily tulee vasta myöhemmin uskon jälkeen.

Ajan kasvatuksen vallitsevaa kasvatusta eri näkökulmista ky-seenalaistavat kirjoitukset eivät pystykään paradoksia ratkaise-maan. Eräässä kirjoituksessa tode-taankin, että paradoksien arvo ja käyttämisen syy on kautta filoso-fian historian ollut se, että ne he-rättävät ihmettelemään asioita ja avaamaan uusia näkökulmia asi-oihin. Kasvatuksen paradoksi tul-lisikin esittää myös kasvatettaville pohdittavaksi ja kommentoitavaksi niin koulussa kuin yliopistossakin.

Kirjoittaja on vapaa toimittaja ja krii-tikko.